

Conseil
Permanent de la
Langue
Luxembourgeoise

**Propositione fir Ännerongen
an der
Lëtzebuerger Orthographie**

Mee 1999

Propositione fir Ännerongen an der Schreifweis vun der Lëtzebuerger Sprooch, souwäit wéi de *Conseil permanent de la langue luxembourgeoise* se festgehalten huet.

(An dësem Dokument ass den Änneronge scho Rechnong gedroen)

1. Eenzel an duebel Vokalen

1a) D'Vokalen [i] - [u] - [o] - [a] ... (de Vokal - [e] - ënnerläit anere Regeln, déi ënnert 1e. opgefouert sinn) ginn an de betountenen an oppene Silbe virun engem Konsonant laang ausgeschwat.

Se ginn an de betountenen an zouene Silbe viru méi Konsonante kuerz ausgeschwat.

Gëtt de Vokal viru méi Konsonanten nawell laang ausgeschwat, da gëtt en duebel geschriwwen.

Beispiller

al   all   dat Aalt

hatt hat d'Laascht

frot och d'Moodchen

1b)

a) Zesummegegate Wieder ginn esou geschriwwen, wéi wann se net unenee geschriwwe wieren, och wann

b) en Iwwerganks - <s> dertëschent kënnt.

Beispiller

a) *Alstad,   Molkëscht,   ofschaffen,   Sakgaass,   Ursaach,*

b) *dagsiwwer,   Kathedralstierm,   Konveniatsiessen,   Schofspelz,*

- c Respektéiert gëtt awer d' Äifeler <n>-Regel, no där den <n> net geschriwwe gëtt, wann en net geschwat gëtt.

Beispiller

Kazebockel   Dammeschong   schémaachen

- 1c) D'Verben <sinn>, <hunn>, <goen>, <ginn>, <stoen>, (an d'Varietéite vum Verb <doen>) ginn, wéi all déi aner Verben, nom Prinzip vun der Konsonanteverdueblong no kuerzem Vokal geschriwwen:

(déi nei Schreifweis ass fett gedréckt)

Infinitiv (Infinitif)

sinn   hunn   goen   ginn   stoen   doen

(don-
ner,
devenir)

Indikativ Präsens (Indicatif présent)

Varietéite vun doen

<i>ech</i>	sinn	hunn	ginn	ginn	stinn	<i>doen</i>	<i>don</i>	dinn	dunn
<i>du</i>	bass	<i>hues</i>	<i>gees</i>	<i>gëss</i>	<i>stees</i>	<i>dees</i>	<i>dees</i>	<i>dees</i>	<i>dees</i>
<i>hien</i>	ass	<i>huet</i>	<i>geet</i>	<i>gëtt</i>	<i>steet</i>	<i>deet</i>	<i>deet</i>	<i>deet</i>	<i>deet</i>
<i>mir</i>	sinn	hunn	ginn	ginn	stinn	<i>doen</i>	<i>don</i>	dinn	dunn
<i>dir</i>	sidd	hutt	gitt	gitt	stitt	<i>dot</i>	<i>dot</i>	ditt	ditt
<i>si</i>	sinn	hunn	ginn	ginn	stinn	<i>doen</i>	<i>don</i>	dinn	dunn

Perfekt (Passé composé)

si <i>gewiescht</i>	hu <i>gehat</i>	si <i>gaan- gen</i>	hu <i>ginn</i>	si <i>gesta- nen</i>	hu <i>gedoen</i>
-------------------------------	---------------------------	-----------------------------------	--------------------------	------------------------------------	----------------------------

Imperativ (Impératif)

<i>sief/ bass de</i>	<i>hief</i>	<i>gúi</i>	gëff	<i>stúi</i>	<i>do</i>
sieft / sidd	<i>hieft</i>	gitt	gitt	stitt	<i>dot</i>

- 1d) Eng Partie vun eesilbege Wieder a Virsilben kréien, no kuerzem Vokal, ausnahmsweis nëmmen ee Konsonant:

d'Artikelen: dem, den, der, des

d'Personalpronomina: es, em, en, et, him

d'Partikelwieder: an, am, bis, dran, drop, drun, dun (duerno), ëm (*dt. um*), eran, hin, mam, mat, ob, op, um, un, vum, vun, zum

d'Virsilben an-, ëm-, em-, on-, op-, ver-, zer-

d'Negatioun: net

- 1e) Gëtt de Vokal <e> laang ausgeschwat, da gëtt en duebel <ee> geschriwwen, egal wéivill Konsonanten hannendru kommen.

Beispiller

- a) *Breedewe, Deeg, Elterevereinengong, eegen, Eenegkeet, feelen, greezen, heemelen, jee, Kleed, Kleesercher, reesen,*
 b) *Feescht, Kleeschen, Seechen, weech*

Ausnahme sinn däitsch oder aner friem Wierder, déi an deene Sprooche mat engem einfachen <e> geschriwwe ginn, an déi mir onverännert iwwerhuelen:

Beispiller

Gen, Kegel, Meter, Pegel, penibel, Problem, Regie, Segel, Segen, Serie, System, trotzdem, weder, wegen, Alphabet, Demokratie, Geographie, Theater, Theologie

2. Den <é> an den <ë>

- 2a) Den <é> an den <ë> kréien nëmmen an enger betountener Silb hiert diakritescht Zeechen (Accent aigu oder Trema):

Beispiller

Béckerlek, Fabréc, Gélong, Spréng, verréckt, énnen, Féschbech, fénnef, geréscht, Kréppeng, Rémeleng

also net bei

Aarbecht, Bungeref, Leideleng, Kiewerlek (Kiewerleken), Kinnek (Kinneken,) Méischdref, Méischtref, Musek, Museker, President, presséiert, Pressessioun

- 2b) ouni <é> geschriwwe ginn d'Personal-Pronomina: <ech, mech, dech, sech> an d'Possessiv-Pronomina: <meng, deng, seng>.

mat <ë> geschriwwe ginn d'Demonstrativ-Pronomina: <dës, dësem, dësen, dëser, dëses, dëst>

ouni <ë> geschriwwe ginn:

- d'Artikelen: <den, dem, der>

- d'Pronomina vun der 3. Persoun: <em, en, er, es, et>

- d'Negatioun <net>

- 2c) De kuerzen däitschen <ö> schreiwe mer ëmmer <ë>.

Beispiller

Bevëlkerong, ëffentlech, fërmlech, göttlech, hëlzen, nërdlech, Wëllef

Däitsch Wieder mat engem laangen <ö> behalen deen:

Beispiller

blöd, Föhn, Hörer

3. De Rëtschvokal <e>

3a) De Rëtschvokal <e> kritt nëmmen dann en Trema, wann en op <ee> stéisst.

Beispiller

Jeeër, leeën, seeën, gëeelt, gëeetert

auer

Aen, muer, Joer, bieten, goen, haen, géiert, héieren, moien, Neies

3b) De Rëtschvokal <e> gëtt a Wieder geschriwwen, wou keen <r> hannendru kënt (wéi: bieten, Buedem, Suebel)

an och a Wieder, an deenen nom Rëtschvokal en <r> a wéinstens nach een anere Konsonant steet; et ass dobäi egal, ob de Vokal virun identesch mam däitsche Vokal ass oder net. D'Duebelschreiwong vum Vokal virun <r + Konsonant> (z.B.: Kierch) gëtt also ofgeschafft.

Beispiller

<i>Kirche</i>	-	<i>Kierch</i>	<i>ihr wäret</i>	-	<i>dir wiert</i>
<i>Wirt</i>	-	<i>Wiert</i>	<i>Berg/Bürge</i>	-	<i>Bierg</i>
<i>Turm</i>	-	<i>Tuerm</i>	<i>Berge/ Bürger</i>	-	<i>Bierger</i>
<i>Burg</i>	-	<i>Buerg</i>	<i>Wort</i>	-	<i>Wuert</i>
<i>Geburt</i>	-	<i>Gebuert</i>	<i>Irrtum</i>	-	<i>Iertum</i>
<i>kurz</i>	-	<i>kuerz</i>	<i>arg</i>	-	<i>uerg</i>
<i>irgend</i>	-	<i>iergend</i>	<i>Morgen</i>	-	<i>Muergen</i>
<i>du wärest</i>	-	<i>du wiers</i>			

3c) de verwëschtene <r>

Et sief drun erënnert, datt mir dat däitscht Schrëftbild och bei Wieder respektéieren, wou den [r] nom Rëtschvokal verwëscht ass; den [r] gëtt also net nëmmen a Wieder geschriwwen wéi: *Wieder, Uerder, äerdeg ...* mä och wann den [r] virun engem <sch> steet:

Beispiller

Fierschter, Hierscht, Uerschdref

3d) de Rëtschvokal gëtt net geschriwwen

- nom <ä>, wann duerno den <r> eleng als Konsonant steet

Beispiller

*är, däreg, gären, Här, Märel, Stär, Zär,
(am Géigesaz zu: Aerd, Päerd, Häerchen)*

- no<i> an <u>, wann duerno den <r> eleng als Konsonant steet a wann de lëtzebuergeresche Vokal identesch mam däitschen ass.

also:

dir

mir

hir

Bir (Birne)

Stir (Stirn)

Geschir

iren (irren)

Bur (Brunnen)

stur

zur

Ausnahme sinn: fir (für) an vir (vor)

awer:

Dier (Tür)

Mier (Meer, Mähre)

hier (her)

*Bier (Bär, Beere,
Bahre)*

ieren (etwa)

Buer (Bohrer)

- Den däitsche Rëtschvokal <ie> virun <r> gëtt an eiser Sprooch bäibehalen.

Beispiller

*gierig - gierend; Nieren - Nieren; schmieren - schmieren; Schmiere -
Schmier; Zierde - Zier*

4. <e> schreiwen oder net? (Allegro- a Lentoform)

A ville Wieder hu mir d'Tendenz, den <e> net auszeschwätzen, och wann en an der däitscher, der franséischer oder och an eiser Sprooch zum Wuert gehéiert:

Beispiller am Wuert

*Temperatur (Tempratur), Timberen (Timbren), Artikelen (Artiklen),
gouereg (goureg)*

als Optakt

*elo (lo), eran (ran), eraus (raus), esou (sou), erëm (rëm), ewech (wech),
ewéi (wéi), ewell (well)*

Et ass unzeroden, dësen <e> ze schreiwen, mee et bleift dem Eenzelen iwwerloos, ob hien dat wëllt (z.B. wéinst der Versmetrik); dëst mat der Präzisioun, datt den ongeschriwwenen Optakts-<e> net duerch en Apostroph ersat gëtt:

Beispiller

lo, raus, rëm

Et muss een sech bewosst sinn, datt sou ënnerschiddlech Wuertkonstruktiounen entstinn:

Beispiller

an elo - a lo; gees d'ewech! - gees de wech!; kënnst d'erëm? - kënnst de rëm?

5. Friem Wierder

5.1 Franséisch Wierder:

Mir deelen déi franséisch Wierder an eiser Sprooch an dräi Zorten op:

- déi onverännert (*Barrière, Ministère, Trottoir*)
- déi mat franséischem Stack (*Timber, Ensembl, Députéierten*)
- déi ganz iwwerholl (*Jilli, Fotell, Jandaarm, Klautjen, Wallis*)

a) Et soll ee frieme Wierder am Prinzip déi Schreifweis loossen, déi se vun doheem aus hunn:

Beispiller

Abus, Accent, Accident, Cabine, Concours, Courage, Cousine, Dictionnaire, Menu, Partie, Quatre-Vents, Revenu, Service (Déngscht), Trottinette, Trottoir

Dat gëllt och fir Wierder, déi bis elo en <^> op dem Vokal virun engem Nasal-Konsonant haten, an deen elo wechfält:

Also net méi:

*“Tîmber” mä “Timber”
 “Mêmember” mä “Member”
 “Camiôn” mä “Camion”*

Mir solle bei der Abiergerong vu franséischen oder anere frieme Wierder an eis Schreifweis ëmmer virsiichteg sinn.

Beispiller

Chrëschttag, Diwwi, Jandaarm, Jelli, Jilli, Keess, Klautjen, Koseng, Maschinn, Schantjen, Wallis, zerwéieren, Zerwiss (Iess-), Ziwwi

b) Franséisch Wierder behalen hir franséisch diakritesch Accenter (é, è, ê).

Beispiller

Barrière, Employé, Employée

Dat gëllt och, wann d'Wuert zum Deel eng lëtzebuergesch Form huet:

Beispiller

Décisioun, enquêtéieren, Réunioun, résuméieren

c) D'lëtzebuergesch Mehrzahl bei franséische Wierder <-en> oder <-er> gëtt un d'Wuert drugehaangen, nodeems een d'franséisch Mehrzahl <s>, <es>, <x> ewechgelooss huet:

Beispiller

les trottoirs - d'Trottoiren

les bijoux - d'Bijouen

*les cours - d'Couren (egal op Häff
oder Léiercouren)*

les employés - d'Employéen

les employées - d'Employéeën

d) Am Zesammenhank mat der Äifeler n-Regel gëtt de Problem mat der Mehrzahl vu verschiddene franséische Wierder, déi mat stommem <e> ophalen, doduerch geléist, datt d'lëtzebuergesch Endung <ë> geschriwwe gëtt.

Beispiller

ouni <n>: *Chancëgläichheet, Assurancëwiesen,
d'Poubellë voll maachen, d'Corbeillë fëllen,
d'Ficellë bréngen*

mat <n>: *d'Poubellen eidel maachen, d'Corbeillen
droen, d'Ficellen opwéckelen*

e) Bei der Mehrzahl vun zesummegeatene franséische Wierder gëtt dat éischt Wuert grouss geschriwwen, d'Wierder ginn, mat Ausnahm vum leschte Wuert, an der franséischer Einzahl geschriwwen, se ginn duerch Trait-d'unione verbonnen, an dat lescht Wuert kritt eng lëtzebuergesch Mehrzahlsendong.

Beispiller

*Chargé-de-couren, Chaise-longuen, Fait-accomplien, Grande-surfacen,
Point-de-vuen, Procès-verbalen, Repas-sur-rouen, Sens-interditen,
Trait-d'unionen*

- f) Franséisch Wierder déi et och am Däitsche gëtt:
Allgemeng sief festgehalten, datt mir eis an deem Fall méi un déi däitsch Schreifweis halen. An dem Fall falen déi franséisch diakritesch Zeechen natierlech ewech.

Beispiller

*Affär, Aktioun, Aktionär, Büro, Deputéierten, Detail, egal, Fassad,
Fiktioun, Millionär, Pétitioun, Realitéit, Sekretär*

5.2 Griichesch Wierder:

Mir respektéieren am Prinzip d'Original-Schreifweis vun de griichesche Wierder, iwwehuelen awer méi einfach Schreifweisen aus de moderne Sproochen:

Beispiller

*Bibliothéik, Chrëschttag, Delphin, Orthographie, Philosophie,
Theater, Thees, Thema, Theologie, Thermometer
awer: Elefant, Fantasie, Fotografie*

Hunn sech aus där Sprooch awer schonn typesch lëtzebuergesch Wierder erginn, da loosse mer den <h> ewech:

Beispiller

den Téid, d'Téik

Bei den agebieregerte Wierder setze mer dann och eis eegen diakritesch Zeechen:

Beispiller

d'Télee (awer Televisioun!), de Vëlo

5.3 Englesch Wierder:

Och bei den englesche Wierder respektéiere mir am Prinzip deenen hir Schreifweis. D'lëtzebuergesch Mehrzahl forméiert sech awer no eise Sproochgewunnechten.

Beispiller

Jeep - Jeepen; Club - Clibb - Clippercher; Slip - Slippen

6. <ss> am Lëtzebuergesche bei däitsche Wierder mat <chs> oder <z>

Bei lëtzebuergesche Wierder mat [s] deen engem däitschen <chs> oder <z> entsprécht, schreiwe mir <ss>.::

Beispiller

Flachs - Fluuss; Fuchs-Fuuss; Wachs-Wuuss ; Ochse-Uess; Weizen-Weess

7. Wann en 3. Konsonant bäikënnt . . .

Wa bei Wieder mat dueblem Konsonant duerch eng Verännerong vum Wuert en drëtte Konsonant derbäi kënnt, da fällt deen zweete Konsonant doduerch net ewech (dueble Konsonantismus vum "Radikal"):

Beispiller

*Allerhellegen - Allershellen; knapp - knapps; Famill - Familljen,
Kapp - Käppchen; Mann - Männchen; mann - op d'mannst*

8. De Konsonant <j>

Wieder mat donklem "franséischem" <j> ginn net méi <jh> geschriwwen, mee einfach <j>.

Beispiller

<i>(hell)</i>	<i>joen, Jeeër, Joffer</i>
<i>(donkel)</i>	<i>Jang, Jemp, jicken, just</i>

9. D'Verben

D'Schreibe vun de Verbe war ëmmer eng vun de schwierigste Saachen an eiser Sprooch, well een ni d'Schrëftbild vun alle Konjugatiounsforme virun sech hat a well et esou e Buch bis elo och net gëtt (Typ "Bescherelle").

Am Interessi vu méi Klorheet, Konsequenz a Sécherheet am Schreibe ginn dës 3 wichteg Neierongen agefouert:

- Mir gi beim Konjugéieren net méi vum däitschen, mä vum lëtzebuergesche Infinitiv aus;
  - Mir respektéieren den duebele Konsonant vum "Radikal";
  - Mir schreiwen och d'Verben <sinn, hunn, ginn, goen, stoen an doen> no den allgemenge Regeln sub 1a.
- 9a) D'Schreifweis vun de Verben orientéiert sech, wat den eenzelen oder dueble Konsonant ugeet, beim Konjugéieren um lëtzebuergeschen Infinitif (an net um däitschen).

Mir soen:	<i>falen</i>	<i>behalen</i>	<i>gëllen</i>	<i>fannen</i>
Mir schreiwen also:	<i>du fäls</i>	<i>du behäls</i>	<i>du gëlls</i>	<i>du fënns</i>
an net:	<i>du *fälls</i>	<i>du *behälts</i>	<i>du *gëlts</i>	<i>du *fënds</i>
(däitsch):	<i>fallen</i>	<i>behalten</i>	<i>gelten</i>	<i>finden</i>

Den dueble Konsonantismus vum "Radikal" bleibt an alle Formen erhalen,

Beispiller

wëllen:	<i>du wëlls</i>	<i>hie wëllt</i>	<i>gewollt</i>
fannen:	<i>du fënns</i>	<i>hie fënnt</i>	<i>fonnt</i>
gëllen:	<i>du gëlls</i>	<i>hie gëllt</i>	<i>gegollt</i>

- 9b) Bei Verbe mat der Endsilb <-wen> am Infinitiv, déi vun däitsche Verbe mat der Endsilb <-ben> stamen, schreiwe mer den <w> oder den <f>, jeenodeem ob de Konsonant stëmmhaft oder stëmmlos ass:

Beispiller

<i>schreiben/schreiwen</i>	<i>glauben/gleewen</i>	<i>graben/gruewen</i>
<i>ech schreiwen</i>	<i>ech gleewen</i>	<i>ech gruewen</i>
<i>du schreifs</i>	<i>du gleefs</i>	<i>du gruefs</i>
<i>geschriwwen</i>	<i>gegleeft</i>	<i>gegruewen</i>
<i>Schreifweis</i>	<i>Glawen, Glaf</i>	<i>Gruef, Graf</i>

- 9c) D'Endonge mat engem ([ç] an [ ]) ginn am Imperfekt, am Konditional an am Perfekt ëmmer mat <ch> geschriwwen:

Beispiller

ech louch, ech mouch, ech léich, ech méich, geluecht